

К.В. Просвіріна

*Київський національний лінгвістичний
університет*

АРАБСЬКА ПРИСУТНІСТЬ В ІСПАНІЇ ТА ІТАЛІЇ

Протистояння християнського і мусульманського світів за доби середньовіччя часом набувало відверто безкомпромісного характеру, проте інколи ці дві цивілізації демонстрували чудові зразки мирного співжиття, яке збагачувало обидві сторони. Особливо це торкалося Іспанії та Італії, які в різний час стали об'єктом воєнної експансії арабів з Південної Африки. Істрія проникнення арабів та берберів на Піреней починається в 771 р., коли одне з вестготських племен закликала їх на допомогу, сподіваючись у такий спосіб послабити своїх противників у міжусобній боротьбі. Проте поява на півострові арабів мала характер повені, що змітала все на своєму шляху – за кілька років завойовники надійно оволоділи більшістю земель на півострові. Треба віддати належне арабам – вони толерантно ставилися до місцевих християн та іудеїв, і навіть надавали автономію деяким іспанським провінціям.

Крім того, слід особливо наголосити на тому, що араби зробили величезний внесок у розвиток іспанської культури, створивши неповторний стиль в архітектурі. Саме у завойованій арабами Іспанії європейці мали можливість ознайомитись з культурою країн халіфату. Європейці запозичили в арабів багато цінних наукових знань. Праці арабських математиків і астрономів активно використовувалися вченими середньовічної Європи. Від арабів європейці запозичили цифри, назви багатьох зірок; у арабів вони навчилися креслити мапи, користуватись компасом і глобусом. Твори Авіценни з медицини, перекладені на латину, до XVII ст. були настільними книжками європейських лікарів. У Кордові було кілька вищих шкіл, де читали лекції відомі арабські вчені. У тамтешніх бібліотеках зберігались стародавні рукописи. Багато праць давньогрецьких учених і письменників стали відомими в Європі завдяки арабським перекладам.

Загальновідомі здобутки арабів у архітектурі. Всьому світу відома Аламбра (в перекладі з арабської – «червона фортеця») – палац іспанських правителів в Гранаді. Це без перебільшення унікальний шедевр монументальної мавританської архітектури. Його спорудження розпочалося в 1248 р., коли до влади в Гранаді прийшов емір Мохаммед Бен Назр – майбутній засновник династії Насридів. Прагнучи утвердитись у завойованій провінції, він заклав тут могутню фортецю. Наступники еміра, аби також залишити слід в історії, добудовували палац та урізноманітнювали його внутрішнє оздоблення, а також споруджували поблизу нього мечеті та вежі, закладали сади¹.

Реконкіста (процес відвоювання іспанських земель у арабів) розпочався в середині VII ст., коли астурійське військо під проводом короля Альфонсо, скориставшись повстанням берберів, зайняли Галісію. Після того, як в одному з міст цієї провінції (Сантьяго-де-Компостела) було знайдено гроб св. Іакова, – сюди почався вплив прочан, а реконкіста набула значення хрестового походу на захист християн і християнства. В кінці VIII – середині IX ст. на північному сході півострова було створено т.зв. „Іспанську марку”, до складу якої увійшла прикордонна територія між володіннями франків і арабів, яка зупинила експансію мусульман до Європи. В середині XI ст. Фердинанд I надає статус королівства графству Леон-Астурія, яке перетворюється на головний оплот реконкісти. Процес відвоювання іспанських земель від арабів тривав до 1492 р., коли останні були змушені остаточно залишити Піреней.

На італійських землях араби з'явилися у першій половині IX ст., обравши спочатку об'єктом своєї експансії Сицилію. Скориставшись як приводом для нападу заколотом сицилійців проти візантійців, у червні 827 р. на острів прибуває десятитисячне

---

¹ Після завершення реконкісти іспанські королі додали до цього архітектурного комплексу ще декілька палаців.

військо під проводом 70-річного кадї Аседа бен Форада. Розбиті у битві, мусульмани облягли Сиракузи, проте змушені були відступити, зазнавши втрат унаслідок нещадної пошесті, причому 828 р. помер і сам ватажок арабів. Врешті, 831 р. мусульмани захопили Панорм і посадили у місті, яке вони називали Булірма (Палермо), намісника Сицилії, Ібрагіма ібн Абдалла ібн ель Аглаба. За його наступника арабами було взято Кастро Джованні, у травні 878 р. на ласку переможців здались і Сиракузи, а падіння 901 р. Таорміни символізувало повне підкорення Сицилії. Останнім еміром Сицилії став Гассан Самсан Еддаула, якого заколот під проводом власного брата змусив 1036 р. рятуватися втечею до Єгипту².

Заворушеннями в Сицилії, які виникли через беззладдя, планувала скористатися Візантія, проте найбільших здобутків у справі „збирання” земель на острові досягли нормани. Від 1030 р. вони почали активніше захоплювати окремі місцевості Сицилії, але особливо посилювався цей процес після прибуття в Італію представників норманського клану (роду) Отвілів, до якого входило 12 братів. Найвизначнішу роль у ранньосередньовічній італійській історії відіграли троє з них: Вільгельм Залізна рука, Робер Гвіскар і Рожер I, зусиллями яких у межах Сицилії та Південної Італії повстало могутнє Сицилійське королівство³. Завойовники толерантно поставилися до тих арабів, які продовжували залишатися на півдні Італії – тут безперешкодно функціонувало близько 300 мечетей. У той час, коли не було ще ані славетного Оксфорда, ані Паризького, ані Празького університетів, Палермо вже пишався своїм вищим навчальним закладом, а Салерно – медичною школою, де готували кваліфікованих лікарів.

Історичні джерела свідчать, що сицилійський король Рожер II, який володів арабською мовою, сам доволі виразно толерував мусульманські звичаї і місцевих арабів – останні становили більшу частину його війська. Крім того, він давав арабам перевагу й на державній, військовій, двірській службі⁴. Так чи інакше, недаремно за якийсь час Отвілі вже не надто відрізнялися від тутешніх арабів, адже, живучи поряд з останніми, невпинно переймали їхні звичаї. Більше того – місцеві королі „будували свої палаци в мавританському стилі й опоряджували їх зі східною пишнотою, оточували садами, мармуровими басейнами і мерехтливими водограями”. А спадкоємець Рожера – Вільгельм Добрий розмовляв арабською і вдягався на арабський манір. Якщо вірити авторові, то „арабською писалися дипломи, складалися девізи на монетах, а до складу королівського двору входив навіть гарем із вродливих жінок”. Так само з арабів склалися слуги, та й сам король дотримувався девізу „Благословенний Аллах, воістину він достойний похвали!”⁵.

Завдяки такій настанові норманів арабська спільнота мала можливість існувати в Сицилійському королівстві своїм власним життям, разом з тим відбувалося взаємопроникнення культур, що, безперечно, було надзвичайно позитивним явищем як для європейського, так і для арабського світів. Майже аналогічні процеси мали місце і в Іспанії, але з огляду на цілу низку причин значна частина культурних здобутків поліетнічного населення Італії та Іспанії доби середньовіччя була безповоротно втрачена для європейської цивілізації.

---

² Докл. про це див.: Андрущенко І., Срібняк І. Суспільно-політичний розвиток Сіцилійського королівства у XI–XIII ст. // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія "Історія, економіка, філософія". – К., 2001. – Вип.5. – С.284–291.

³ Населення Сицилійського королівства вирізнялося значною етнічною строкатістю – італійці, лангобарди, греки, нормани, араби (сарацени) і євреї тривалий час мешкали пліч-о-пліч, зберігаючи свої традиції, культуру і релігію, чому сприяла віротерпимість завойовників – *авт.*

⁴ Див.: Шак фон А. Норманни в Сицилии // Руле Г. Норманни в Византии. – Москва, 1996. – С.288–289, 297.

⁵ Dondorff H. Die Normannen und ihre Bedeutung für das europische Culturleben im Mittelalter // Sammlung gemeinverstadlicher wissenschaftlicher Vortrage hgg. V. Rud. Birchow und Fr. v. Holzendorff. Hft. 217. – Berlin, 1875. – S.286.